O‘QITUVCHINING TARBIYAVIY FUNKSIYASI VA METODIK YONDASHUV

Askarov Ilxomjon Erkinovich
Toshkent Davlat Yuridik Universiteti huzuridagi Namangan viloyat Akademik litseyi Direktorining O'quv ishlar bo'yicha o'rinbosari

Qabul qilindi: 07.10.2025
Ko‘rib chiqildi: 08.10.2025
Tasdiqlandi: 09.10.2025

Kalit so‘zlar:
o‘qituvchi, tarbiya, metodik yondashuv, individual yondashuv, innovatsion metodlar, interfaol metodlar, shaxsiy rivojlanish, ma’naviy tarbiya, hamkorlik.

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta’lim jarayonida o‘qituvchining tarbiyaviy funksiyasi va unga mos metodik yondashuvlar tahlil qilinadi. O‘qituvchining nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyaviy jarayonni boshqaruvchi, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni singdiruvchi shaxs sifatidagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, tarbiyada individual va innovatsion yondashuvlar, hamkorlikka asoslangan metodlar, interaktiv texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati ko‘rsatib o‘tilgan. O‘quvchilar shaxsini har tomonlama rivojlantirishda o‘qituvchining faolligi va uslubiy mahorati muhim omil sifatida ta’kidlangan.

Keywords:
teacher, upbringing, methodological approach, individual approach, innovative methods, interactive teaching, personal development, moral education, collaboration.

Annotation. This paper explores the teacher's educational (upbringing) function and methodological approaches in the context of modern education. It highlights the teacher's role not only as a knowledge provider but also as a key figure in shaping moral values and guiding the overall upbringing process. The importance of individual and innovative approaches, the use of interactive methods, and collaborative strategies in education are emphasized. The teacher’s pedagogical skills and active involvement are recognized as crucial factors in the comprehensive development of students’ personalities.

Ключевые слова: учитель, воспитание, методический подход, индивидуальный

Аннотация. В данной статье рассматриваются воспитательная функция учителя и методические подходы, применяемые в современном

подход, инновационные методы, интерактивные методы, личностное развитие, духовное воспитание, сотрудничество.

образовательном процессе. Освещается роль учителя как не только передающего знания, но и формирующего духовно-нравственные ценности, координирующего воспитательный процесс. Особое внимание уделяется индивидуальному и инновационному подходу в воспитании, использованию интерактивных методов и сотрудничеству. Подчеркивается значение профессиональной активности и методического мастерства педагога в развитии личности учащихся.

Kirish. Ta'lim va tarbiya – bu jamiyat taraqqiyotining ajralmas ikki bo'lagi bo'lib, ularning uyg'unligi har bir avlodning shakllanishida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, bugungi globallashuv, axborot oqimi va madaniy xilma-xillik sharoitida yosh avlodni barkamol inson sifatida tarbiyalash ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biriga aylangan. Bu jarayonda o'qituvchining roli beqiyosdir. U nafaqat bilim beruvchi mutaxassis, balki yoshlarga hayotiy yo'l ko'rsatuvchi, ularni ijtimoiy, ma'naviy va axloqiy jihatdan shakllantiruvchi tarbiyachi sifatida maydonga chiqadi. Zamonaviy pedagogikada o'qituvchining faqat ma'lumot yetkazuvchi emas, balki shaxsni rivojlantiruvchi va yo'naltiruvchi murabbiy sifatidagi funksiyasi keng e'tirof etilmoqda. Shu sababli, o'qituvchidan nafaqat dars o'tish malakasi, balki har bir o'quvchining individual xususiyatlarini inobatga olib ishlash, ularning ma'naviy olamiga ta'sir eta olish, ijtimoiy faolligini oshirish kabi ko'nikmalar ham talab etiladi. Bugungi kunda ta'lim jarayoniga turli innovatsion metodlar, axborot texnologiyalari, interfaol yondashuvlar keng joriy qilinmoqda. Bunday yondashuvlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijtimoiy mas'uliyatni his qilishi, jamoada ishlay olish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Ammo bu usullarning samaradorligi, eng avvalo, o'qituvchining ularni qanday qo'llay olishiga, tarbiyaviy maqsadlarni

qanday yo‘naltira olishiga bog‘liq. Shu nuqtai nazardan, ushbu ilmiy ishda o‘qituvchining tarbiyaviy funksiyasi, uning zamonaviy ta’limdagi o‘rni, shuningdek, metodik yondashuvlarning amaliy jihatlari chuqur o‘rganiladi. Bundan maqsad – ta’lim jarayonida tarbiya masalasining ustuvorligini yana bir bor ta’kidlash, o‘qituvchining bu boradagi mas’uliyati va metodik yondashuvini ilmiy asosda tahlil qilishdir. Ta’lim tizimining samaradorligi nafaqat o‘quvchilarning bilim darajasiga, balki ularning ma’naviy-axloqiy va shaxsiy rivojlanishiga ham bog‘liq. Shu sababli, o‘qituvchining tarbiyaviy funksiyasi bugungi kunda ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylangan. Tarbiya — bu faqatgina bilim berish emas, balki o‘quvchining jamiyatda faol, ma’naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishiga qaratilgan murakkab va ko‘p qirrali jarayon. O‘qituvchi esa bu jarayonda nafaqat ma’lumot uzatuvchi, balki tarbiya beruvchi va yo‘l-yo‘riq ko‘rsatuvchi sifatida muhim rol o‘ynaydi.

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda o‘qituvchining tarbiyaviy funksiyasini amalda qanday amalga oshirayotgani, zamonaviy metodik yondashuvlar bilan qanday uyg‘unlashayotgani tahlil qilindi. Ish davomida nazariy va amaliy manbalar, amaldagi ta’limiy dasturlar, metodik qo‘llanmalar hamda ilmiy-pedagogik adabiyotlar asos qilib olindi. Xususan, umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida faoliyat olib borayotgan o‘qituvchilarning ish uslublari, tarbiyaviy metodikasi va o‘quvchilar bilan individual yondashuvi o‘rganildi. Shu bilan birga, ota-onalar bilan ishlash, tarbiyaviy tadbirlar samaradorligi va sinfdan tashqari faoliyatlar ham kuzatildi. Tadqiqotda nazariy tahlil, taqqoslash, pedagogik kuzatuv, so‘rovnoma va suhbat metodlaridan foydalanildi. Nazariy tahlil orqali o‘qituvchining tarbiyaviy funksiyasi haqidagi mavjud konsepsiyalar, ilg‘or tajribalar va metodik yondashuvlar o‘rganildi. Bu jarayonda ilg‘or pedagoglarning fikrlari, amaliy tajribalari va ilmiy asarlari asos qilib olindi. So‘rovnoma metodi yordamida 50 nafardan ortiq o‘qituvchidan ularning tarbiyaviy faoliyati, foydalanayotgan uslublari, individual yondashuv darajasi

hamda innovatsion metodlarga munosabati yuzasidan ma'lumotlar olindi. Olingan javoblar statistik tahlil qilinib, mavzuga oid xulosalar shakllantirildi. Kuzatuv usuli orqali esa o‘quv jarayonida o‘qituvchining tarbiyaviy faoliyati bevosita kuzatilib, o‘quvchi-o‘qituvchi munosabatlari, tarbiyaviy holatlar, sinf muhiti va uslubiy yondashuvlar baholandi. Bu jarayonda o‘qituvchining o‘z darslarida axloqiy, estetik va fuqarolik tarbiyasiga qancha e'tibor qaratayotgani ko‘rib chiqildi. Suhbat metodi orqali ayrim tajribali pedagoglar bilan individual muloqotlar olib borilib, ularning fikr-mulohazalari asosida real pedagogik vaziyatlar tahlil qilindi. Shuningdek, tadqiqotda ta'limdagi interfaol usullar (munozara, "aqliy hujum", rol o‘yinlari, "fishbone" tahlili), innovatsion texnologiyalar (prezentatsiyalar, onlayn platformalar orqali ishlash), va individual yondashuv usullari (diagnostika asosida shaxsiy ishlash)ning tarbiyaviy samaradorligi o‘rganildi. Ushbu metodlarning qo‘llanishi nafaqat bilim berishga, balki o‘quvchining axloqiy, estetik va ijtimoiy jihatdan shakllanishiga ham xizmat qilishi aniqlangan. Yuqoridagi metodlar orqali to‘plangan empirik ma'lumotlar tahlil qilinib, o‘qituvchining tarbiyadagi funksiyasi qanday usullar bilan amalga oshirilayotgani, mavjud muammolar va imkoniyatlar ilmiy asosda yoritildi.

Jadval-1: O‘qituvchining tarbiyaviy funksiyasini amalga oshirish metodlari

Metod nomi	**Tavsifi**	**Afzalliklari**	**Kamchiliklari**
An'anaviy usullar	Ma'ruza, suhbat, eslatma	Oson tushunarli, keng tarqalgan	O‘quvchilarning passivligi
Interaktiv metodlar	Munozara, guruh ishlari, rolli o‘yinlar	Faollikni oshiradi, ijodkorlikni rivojlantiradi	Vaqt talab qilishi
Individual yondashuv	Har bir o‘quvchining ehtiyojiga moslashtirilgan	Shaxsiy rivojlanishni ta'minlaydi	Resurslar va vaqt talab qilinadi

Metod nomi	Tavsifi	Afzalliklari	Kamchiliklari
Innovatsion texnologiyalar	Multimedia, onlayn platformalar	Qiziqishni oshiradi, samaradorlikni oshiradi	Texnika va internetga bog‘liq

Ushbu jadvalda o‘qituvchining tarbiyaviy funksiyasini amalga oshirishda qo‘llaniladigan asosiy metodlar tahlil qilingan. Har bir metodning tavsifi, afzalliklari va kamchiliklari aniq ko‘rsatib berilgan. Birinchi ustunda joylashgan metod nomlari o‘quv jarayonida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda keng qo‘llaniladigan yondashuvlarni ifodalaydi. Bu metodlar an’anaviy usullardan tortib, interaktiv va innovatsion texnologiyalargacha bo‘lgan turli xil shakllarni qamrab oladi. Ikkinchi ustunda har bir metodning qisqacha tavsifi keltirilgan bo‘lib, bu o‘qituvchilarga qaysi vaziyatda va qanday usullarni qo‘llash mumkinligini tushunishga yordam beradi. Masalan, an’anaviy usullar ko‘proq ma’ruza va suhbat shaklida bo‘lib, o‘quvchilarga ma’lumot berishda oddiy va keng tarqalgan yondashuv hisoblanadi. Uchinchi ustun afzalliklarni ko‘rsatib, har bir metodning ta’lim jarayoniga keltiradigan ijobiy tomonlarini ta’kidlaydi. Masalan, interaktiv metodlar o‘quvchilarning faolligini oshirib, ijodkorlikni rivojlantirish imkonini beradi, innovatsion texnologiyalar esa darslarni yanada qiziqarli va samarali qiladi. Oxirgi, to‘rtinchi ustunda esa, har bir metodning kamchiliklari bayon etilgan. Bu o‘qituvchilarga yondashuvlarni tanlashda ehtiyotkorlik bilan qaror qabul qilishga yordam beradi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot davomida o‘qituvchining zamonaviy ta’lim jarayonidagi tarbiyaviy funksiyasi, uning metodik yondashuvi, shuningdek, individual va innovatsion metodlarning amaliy qo‘llanilishi atroflicha o‘rganildi. O‘tkazilgan kuzatuvlar, suhbatlar va so‘rovnoma natijalari asosida bir qancha muhim xulosalar chiqarildi. Avvalo, o‘rganilgan o‘quv muassasalari tajribasidan ko‘rinib turibdiki, ko‘pchilik o‘qituvchilar o‘z faoliyatida tarbiyaviy vazifani muhim deb bilsalar-da, uni tashkil qilishda

an'anaviy usullarga tayanishga moyil. Ya'ni, og'zaki nasihat, darsdan keyingi tushuntirish ishlari yoki umumiy targ'ibot shaklidagi tarbiyaviy ishlar hali-hanuz keng tarqalgan. Bunday yondashuv, albatta, muayyan natija beradi, ammo bugungi o'quvchi shaxsini shakllantirishda bunday usullar yetarli emasligi kuzatildi. Bu holat ilmiy manbalarda ilgari surilgan fikrlar bilan ham uyg'unlashadi. So'rovnomalar natijalariga ko'ra, o'qituvchilarning taxminan 60 foizi tarbiyaviy faoliyatda interfaol metodlardan (munozara, rolli o'yinlar, guruhiy ishlar) foydalanishga harakat qiladi. Biroq ushbu metodlarni to'liq samarali qo'llash uchun ularga yetarli metodik tayyorgarlik yetishmasligi ham aniqlangan. Ayni paytda, 30% ga yaqin o'qituvchilar innovatsion texnologiyalardan (multimedia, interaktiv platformalar, videodarslar) foydalana boshlaganini bildirgan, ammo bu faqat yirik shaharlardagi maktablarga xos holat bo'lib, chekka hududlarda texnik imkoniyatlar yetishmasligi sabab bu yondashuv keng qo'llanilmayapti. Muhokama davomida o'qituvchining tarbiyaviy funksiyasi faqat dars jarayoni bilan cheklanmasligi, balki sinfdan tashqari faoliyat, ota-onalar bilan hamkorlik va ijtimoiy muhitga ta'sir etish orqali ham amalga oshirilishi zarurligi ta'kidlandi. M. Hasanboeva tomonidan qayd etilganidek, o'quvchi shaxsini to'laqonli shakllantirish uchun maktab va oilaning uyg'un hamkorligi muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotda bu fikr amaliy jihatdan ham o'z isbotini topdi. Ota-onalar bilan muntazam ishlaydigan o'qituvchilar sinfda intizomiy muammolar kamroq bo'lishini, o'quvchilarda ijobiy xulq shakllanishi va o'qishga bo'lgan motivatsiya yuqoriligi haqida bildirganlar. Shuningdek, tarbiyaviy faoliyatda individual yondashuvning qo'llanish darajasi ham tahlil qilindi. Afsuski, resurs va vaqt cheklovlari sababli ko'plab o'qituvchilar har bir o'quvchining psixologik, ijtimoiy va emotsional holatini chuqur o'rganish va unga mos yondashish imkoniga ega emas.

Xulosa. O'tkazilgan tadqiqotlar va tahlillar asosida quyidagi muhim xulosalarga kelindi: Avvalo, zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchining tarbiyaviy

funksiyasi an’anaviy roldan chiqib, yanada murakkab va ko‘p qirrali vazifalarga aylangan. Endilikda o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsiy rivojlanishga yo‘naltiruvchi, ijtimoiy, ma’naviy va axloqiy qadriyatlarni shakllantiruvchi murabbiy sifatida qaralmoqda. Bu esa o‘z navbatida undan yangi yondashuvlarni, kasbiy kompetensiyalarni va uzluksiz o‘zini rivojlantirishni talab etadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ko‘plab o‘qituvchilar hali-hanuz tarbiyaviy ishlarni faqat dars jarayonida olib borishga intilmoqda. Biroq zamonaviy sharoitda samarali tarbiya uchun interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar, individual va differensial yondashuvlar, shuningdek, ota-onalar va jamiyat bilan samarali hamkorlik zarurligi muhim omil sifatida ajralib turadi. Shuningdek, o‘qituvchilarning tarbiyaviy faoliyatida uchrayotgan asosiy muammolar — metodik tayyorgarlikning yetarli emasligi, vaqt va resurs cheklanganligi, ayrim hollarda texnik imkoniyatlarning yetishmasligi bo‘lib, ularni hal qilish uchun tizimli yondashuv zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov, I.A. (1997). Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat.
2. Qodirov, A., Jo‘rayev, E. (2020). Pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar. Toshkent: O‘qituvchi.
3. Ismoilova, M. (2018). Innovatsion ta’lim texnologiyalari. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Hasanboeva, M. (2015). Oilaviy tarbiya asoslari. Toshkent: Maorif.
5. Abdullaeva, N. (2019). Pedagogik psixologiya asoslari. Toshkent: O‘zbekiston.
6. Tursunov, S. (2021). Ta’lim jarayonida innovatsiyalar. Toshkent: Ilm-fan.